ह.वि.शि.बो. अभ्यासप्रश्नपत्रम् (मार्च-2026)

अङ्कयोजना उत्तरसङ्केताश्च

कक्षा – द्वादशी **विषय : संस्कृतम्**

समयः - होरात्रयम् **सम्पूर्णाङ्काः - 80**

SET : ...

अवधातव्यम् –

1. अङ्कयोजनायां प्रदत्तानि उत्तराणि निर्देशात्मकानि सन्ति । प्रदत्तानि उत्तराणि अतिरिच्यापि सन्दर्भानुसारम् अन्यानि उत्तराणि भवितुम् अर्हन्ति ।
2. आन्तरिकविकल्पात्मकेषु प्रश्नेषु यद्यपि स्पष्टतया निर्देशः दत्तः अस्ति यत् केवलं प्रश्नद्वयम् अथवा प्रश्नत्रयम् इत्यादिकम् उत्तरं दातव्यं तथापि यदि छात्रः अतिरिक्त-प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखति तर्हि छात्रहिताय निर्णयः कर्तव्यः। यथा पठितगद्यांशे त्रयाणां प्रश्नानाम् उत्तरलेखनम् अभीष्टं परं छात्रः यदि चतुर्णाम् प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखति तर्हि तत्र केवलं प्रथमत्रयाणां प्रश्नानां न अपितु यानि उत्तराणि उत्तमानि सन्ति तेषां मूल्याङ्कनं करणीयम्।
3. यदि विद्यार्थिनः उत्तरलेखन-समये समुचितानां विभक्तीनां वचनानां च प्रयोगं न कुर्वन्ति तर्हि अंशतः अङ्काः कर्तनीयाः, न तु सम्पूर्णाङ्काः।
4. त्रुटिपूर्णवर्तन्यै व्याकरणात्मक-प्रयोगाय च अनुपाततः अङ्काः कर्तनीयाः, न तु सम्पूर्णाङ्काः ।
5. आंशिक-दृष्ट्या समुचितेभ्यः उत्तरेभ्यः अपि अङ्काः देयाः ।

	खण्डः 'क' अपठितावबोधनम्	**10 अङ्काः**
1.	**अपठितगद्यांशाधारित-उत्तराणि :-**	
	(अ) एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (क) गङ्गा (ख) भगीरथः (ग) तपस्वी	2×1=2
	(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (क) यः गङ्गां पूर्णरूपेण समर्पितो भवति, तस्य जीवनं धन्यं भवति। (ख) यः गं गङ्गायाः नामानि गुणान् च सदा स्मरति, स एव श्रेष्ठः पुरुषः कथ्यते। (ग) यस्य जनस्य देवनदीं प्रति सेवाभावना अस्ति।	2×2=4
	(स) अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत । गङ्गा नदी छात्रस्य उत्तरं दृष्ट्वा छात्रहिताय समुचितः निर्णयः करणीयः।	1

	(द) यथानिर्देशम् उत्तरत- (केवलं प्रश्नत्रयम्) **उत्तराणि :-** i. (ख) मूर्खः ii. (ग) तृतीया iii. (घ) श्रेष्ठः iv. (क) गङ्गा	3×1=3
	खण्डः 'ख' रचनात्मक-कार्यम्	**17 अङ्काः**
2.	**निबन्ध-लेखनम् :-** छात्रैः प्रदत्तेषु विषयेषु एकं विषयमधिकृत्य पञ्चवाक्यानि संस्कृतभाषया लेखनेन पूर्णाः अङ्काः प्रदेयाः। व्याकरणिकाशुद्धीनां कृते आंशिकरूपेण अङ्काः कर्तनीयाः।	5
	(छन्द-अलङ्कार-परिचयः)	
3.	**छन्दस्सु आधारितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि :- (केवलं प्रश्नत्रयम्)** (क) शिखरिणीछन्दसः लक्षणस्य लेखनेन द्वौ अङ्कौ प्रदेयौ। (ख) मालिनीछन्दसः कस्यापि उदाहरणस्य लेखनेन द्वौ अङ्कौ प्रदेयौ। (ग) उपेन्द्रवज्राछन्दसि एकादश वर्णाः भवन्ति। इति लेखने द्वौ अङ्कौ प्रदेयौ। (घ) स्यात् **इन्द्रवज्रा** यदि तौ जगौ गः। (लक्षणस्य रिक्तस्थानपूर्तिः)	3×2=6
4.	**अलङ्कारेषु आधारितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि :- (केवलं प्रश्नत्रयम्)** (क) उपमायाः अलङ्कारस्य लक्षणस्य लेखनेन द्वौ अङ्कौ प्रदेयौ। (ख) अनुप्रासस्य अलङ्कारस्य कस्यापि उदाहरणस्य लेखनेन द्वौ अङ्कौ प्रदेयौ। (ग) यमकस्य अलङ्कारस्य लक्षणस्य लेखनेन द्वौ अङ्कौ प्रदेयौ। (घ) श्लिष्टैः पदैरनेकार्थाभिधाने **श्लेष** इष्यते। (लक्षणस्य रिक्तस्थानपूर्तिः)	3×2=6
	खण्डः 'ग' पठित-अवबोधनम्	**30 अङ्काः**
5.	**पद्यांशं पठित्वा हिन्दीभाषया सप्रसङ्गसरलार्थं लिखत –** प्रस्तुतपद्यांशः पाठ-4 **"कर्मगौरवम्"** इति पाठाद् उद्धृतः। **अथवा** प्रस्तुतपद्यांशः पाठ-6 **"सूक्तिसुधा"** इति पाठाद् उद्धृतः। कस्यापि एकस्य पद्यांशस्य हिन्दीभाषया प्रसङ्गं सरलार्थं च लेखने 1+3=4 अङ्काः प्रदेयाः।	1×4=4
6.	**गद्याशं पठित्वा हिन्दीभाषया सप्रसङ्गसरलार्थं लिखत –** प्रस्तुतगद्यांशः पाठ-10 **"दीनबन्धुः श्रीनायारः"** इति पाठाद् उद्धृतः। **अथवा**	1×4=4

	प्रस्तुतगद्यांशः पाठ-5 **"शुकनासोपदेशः"** इति पाठाद् उद्धृतः। कस्यापि एकस्य गद्यांशस्य हिन्दीभाषया प्रसङ्गं सरलार्थं च लेखने 1+3=4 अङ्काः प्रदेयाः।	
7.	**सूक्त्योः भावार्थलेखनम् :-** प्रदत्तसूक्तिषु मात्रद्वयोः सूक्त्योः भावार्थं हिन्दीभाषया लेखने पूर्णाः अङ्काः 2+2=4 प्रदेयाः। **अथवा** **अन्वयस्य रिक्तस्थानपूर्तिः :- (उत्तराणि)** 1) अर्घ्यपात्रेण 2) उदाराम् 3) वरतन्तुशिष्यः 4) दुर्बलाशः	2×2=4 **अथवा** 4×1=4
8.	**पठितपद्यांशाधारित-उत्तराणि :- (केवलं प्रश्नत्रयम्)** (क) सन्मित्रं पापात् निवारयति। (ख) सन्मित्रं गुणान् प्रकटीकरोति। (ग) "सन्मित्रलक्षणमिदं प्रवदन्ति सन्तः।" अस्मिन् वाक्ये 'प्रवदन्ति' क्रियापदस्य कर्ता सन्तः पदमस्ति। (घ) अत्र 'पुण्यात्' पदस्य विपर्ययः 'पापात्' अस्ति ।	3×1=3
9.	**पठितगद्यांशाधारित-उत्तराणि :- (केवलं प्रश्नत्रयम्)** (क) अयं गद्यांशः 'कार्यं वा साधयेयम्, देहं वा पातयेयम्' पाठात् सङ्कलितः। (ख) सायं समये भगवान् भास्करः अस्तं जिगमिषुः भवति। (ग) अभि + अन्तरम्। (घ) 'प्रविष्टः' इत्यस्मिन् पदे क्त प्रत्ययः ।	3×1=3
10.	**रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत - (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)** **उत्तराणि :-** (क) कीदृशः (ख) के (ग) कम् (घ) कः (ङ) कस्मात्	4×1=4

	(संस्कृत-साहित्य-परिचयः)	
11.	**संस्कृतसाहित्याधारितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि :- (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)** (क) चतुर्थ-अङ्कात् (ख) कादम्बरीग्रन्थात् (ग) भीष्मपर्वणि (घ) सिंहासनद्वात्रिंशिकाग्रन्थात् (ङ) 'पाषाणीकन्या' इति कथासंग्रहात्	4×1=4
12.	**संस्कृतसाहित्याधारितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि :- (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)** (क) हर्षचरितम् (ख) महाकविः भर्तृहरिः (ग) महाकविः भवभूतिः (घ) शिवराजविजयम् (ङ) श्रीचन्द्रशेखरवर्मा	4×1=4
	खण्डः 'घ' अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्	**06 अङ्काः**
13.	(क) यण्-सन्धेः अथवा वृद्धिसन्धेः परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लेखने 1+1=2 अङ्कौ प्रदेयौ। (ख) कर्मधारयसमासस्य अथवा बहुव्रीहिसमासस्य परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लेखने 1+1=2 अङ्कौ प्रदेयौ। (ग) सम्प्रदानकारकस्य अथवा करणकारकस्य परिभाषां हिन्दीभाषया उदाहरणञ्च संस्कृतभाषया लेखने 1+1=2 अङ्कौ प्रदेयौ।	1×2=2 1×2=2 1×2=2
	खण्डः – 'ङ' पाठाधारिताः बहुविकल्पीयाः प्रश्नाः	**17 अङ्काः**

14.	**प्रदत्तवैकल्पिकचतुर्भ्यः उत्तरेभ्यः एकं शुद्धम् उत्तरं चित्वा लिखत –** **उत्तराणि :-** 1) ख) जहाति + इह 2) घ) वृद्धिसन्धिः 3) ख) सोऽपि 4) ख) शानच् 5) क) ईयसुन् 6) ख) पटुता 7) क) बहुव्रीहिः 8) क) न स्खलितम् 9) ग) जीवनप्रदीपः 10) घ) सप्तमी 11) ग) लोट् लकारः 12) ग) कमलम् 13) ग) पक्षे 14) ख) शिथिलः 15) घ) दिवसेषु 16) ख) रूक्षः 17) क) यौवनप्रभवम्	17×1=17